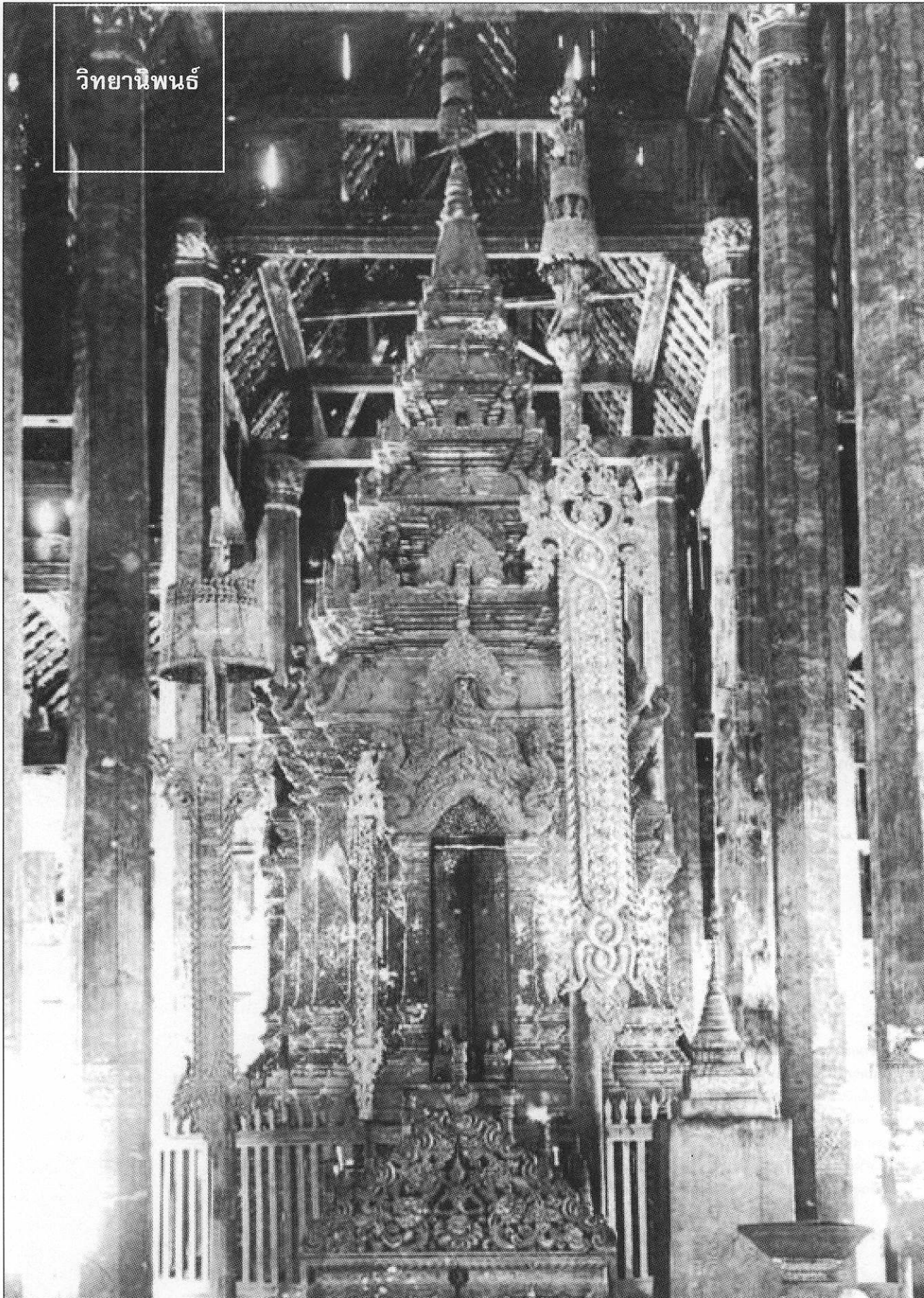

วิทยานิพนธ์

ภาพถ่ายของพระเจ้าล้านทองในวิหารหลวง ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพที่ ๑ เขตพุทธาวาส วัดพระธาตุลำปางหลวง

ที่มา : หม่อมราชวงศ์สุรสวัสดิ์ สุทสวัสดิ์, เทียววัด เทียววา ชมปูนปั้นล้านนา
(กรุงเทพฯ : สายธาร, ๒๕๔๔)

การศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรม

วัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง

พรรณนิภา ปิ่นทวนิช

วัดพระธาตุลำปางหลวงตั้งอยู่ที่ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ตั้งอยู่บนเนินดินสูงภายในเวียงพระธาตุลำปางหลวงที่มีคูน้ำและกำแพงเมือง ๓ ชั้น เป็นวัดที่มีความสำคัญทั้งในฐานะวัดหลวงและวัดพระธาตุหลักของเมืองลำปาง ทำให้มีการสร้างและบูรณะสถาปัตยกรรมภายในวัดอย่างต่อเนื่องและยาวนาน มีความสมบูรณ์ทั้งในแง่ประวัติศาสตร์และสภาพสถาปัตยกรรม ทั้งตำแหน่งที่ตั้งแผนผังอาคารและศิลปกรรม รวมถึงความหมายในเชิงสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการคิดของช่างในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมในแต่ละช่วงสมัยอย่างชัดเจน ทำให้มีความเหมาะสมในการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม โดยในการศึกษานี้มีวัตถุประสงค์หลัก ๓ ข้อ ได้แก่

๑. เพื่อศึกษาให้ทราบถึงรูปแบบและพัฒนาการทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม ในวัดพระธาตุลำปางหลวง

๒. เพื่อให้ทราบและเข้าใจแนวความคิดในการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมในวัดในช่วงยุคสมัยต่างๆ อันมีที่มาจากเหตุและปัจจัยทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

๓. เพื่อให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ของสถาปัตยกรรมในพื้นที่ต่างๆ ของล้านนา อิทธิพลทางด้านแบบสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่วัดพระธาตุลำปางหลวงมีต่องานสถาปัตยกรรมในพื้นที่ และอิทธิพลสถาปัตยกรรมร่วมสมัยในพื้นที่อื่นๆ ที่มีต่องานสถาปัตยกรรมวัดพระธาตุลำปางหลวง รวมทั้งลักษณะเฉพาะตัวของท้องถิ่นที่ปรากฏในงานสถาปัตยกรรม

ในการศึกษาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของล้านนานั้น นักวิชาการได้แบ่งช่วงระยะเวลาหลักๆ^๑ ดังนี้ สมัยทริภุชไชย(ก่อนอาณาจักรล้านนา) (พุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๘), สมัยอาณาจักรล้านนา ราชวงศ์มังราย(พ.ศ. ๑๘๓๔ - ๒๑๐๐), สมัยอาณาจักรล้านนาอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า(พ.ศ. ๒๑๐๑-๒๓๑๖), สมัยอาณาจักรล้านนาเป็นประเทศราชของสยาม หรือสมัยการปกครองของราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน(พ.ศ. ๒๓๑๗-๒๔๔๑) และสมัยการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลจนถึงสมัยปัจจุบัน(พ.ศ. ๒๔๔๒-ปัจจุบัน)

๑. พระพุทธศาสนาและคติความเชื่อล้านนาที่มีผลต่อการสร้างสรรคงานพุทธสถาปัตยกรรม

พระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญต่อการสร้างงานสถาปัตยกรรมวัดพระธาตุลำปางหลวงคือพุทธศาสนาแบบเถรวาทลังกาวงศ์ซึ่งในล้านนามี ๒ นิกายใหญ่ๆคือ นิกายรามัญหรือนิกายสวนดอก และนิกายสีหลหรือนิกายวัดป่าแดง

ในสมัยพญาเกือนา(พ.ศ. ๑๘๙๘-๑๙๒๙) ในปี พ.ศ. ๑๙๑๒^๒ ทรงส่งทูตไปอาราธนาพระสุมนเถระจากสุโขทัยเพื่อเข้ามาทำสังฆกรรมในเมืองเชียงใหม่ พระสุมนเถระนี้ได้บวชเรียนในสำนักพระอุทุมพรมหาสามีแห่งรามัญประเทศ เมื่อพญาเกือนาได้โปรดให้สร้างวัดบุปผาราม(วัดสวนดอกไม้) ขึ้นในบริเวณเวียงสวนดอกนอกเมืองเชียงใหม่ เพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุและเป็นที่จำพรรษาของพระสุมนเถระพุทธศาสนาลังกาวงศ์จึงได้ตั้งมั่นอย่างมั่นคงในอาณาจักรล้านนา นิกายนี้เรียกว่านิกายรามัญหรือนิกายวัดสวนดอก

การนับถือพุทธศาสนาลังกาวงศ์ทำให้พระสงฆ์ล้านนามีความตื่นตัวในการศึกษาพระธรรมวินัย บางรูปเดินทางไปศึกษาจากลังกาโดยตรง ในปีพ.ศ. ๑๙๖๗^๓ มีพระเถระจากเชียงใหม่จำนวน ๒๕ รูป เดินทางไปลังกาเพื่อบวชใหม่ เนื่องจากถือว่าพระพุทธศาสนาจากลังกาเป็นพระพุทธศาสนาที่บริสุทธิ์กว่านิกายรามัญ และกลับมาจำพรรษาที่วัดป่าแดงเกิดนิกายลังกาวงศ์ใหม่เรียกว่า นิกายสีหลหรือนิกายวัดป่าแดง ทำให้เกิดความขัดแย้งในหมู่สงฆ์ของล้านนา การเจริญและเฟื่องฟูของแต่ละนิกายนั้นขึ้นอยู่กับ การสนับสนุนและเลื่อมใสจากสถาบันกษัตริย์เป็นสำคัญ นิกายลังกาวงศ์ทั้งเก่าและใหม่นี้แม้ว่าจะมีข้อขัดแย้งกัน แต่พระสงฆ์ทั้งสองนิกายต่างก็ตั้งใจศึกษาพระคัมภีร์ธรรมให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น พระสงฆ์ล้านนาศึกษาบาลีจนแตกฉานจนสามารถแต่งคัมภีร์พุทธศาสนาภาษาบาลีขึ้นอย่างมากมาย เช่น ชินกาลมาลีปกรณ์ ตำนานมูลศาสนา

ตำนานพระเจ้าเลียบโลก ปัญญาสาตก จักรวาทพิณี คำวและโคลงธรรม เป็นต้น วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเหล่านี้เองแสดงให้เห็นแนวความคิดและคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาอันประสานเป็นระบบความเชื่อของพุทธศาสนิกชนในล้านนา ทำให้ผู้เชื่อเกิดสำนึกต่อการดำเนินชีวิตบริสุทธิ์ตามแนวทางพุทธศาสนาเพื่อพุทธศาสนา^๔ การสร้างสรรคงานสถาปัตยกรรมก็เป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรมบุญที่มีคติเหล่านี้อยู่เบื้องหลัง

๑.๑ คติความเชื่อเรื่องพุทธศาสนา ๕๐๐๐ ปี และอันตรธาน ๕

ชาวล้านนาเชื่อว่าพระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์ไว้ก่อนที่จะปรินิพพานว่าพระพุทธศาสนาจะมีอายุ ๕๐๐๐ ปี โดยมีการเสื่อมสลายไปเป็นลำดับหรืออันตรธาน ๕^๕ ในช่วงเวลานี้ชาวพุทธต้องช่วยกันทำบุญสร้างสิบทอดพุทธศาสนาและเร่งทำบุญกุศลเพื่อให้มีโอกาสบรรลุนิพพาน

๑.๒ คติการบูชาพระธาตุ พระพุทธรูป และพระศรีมหาโพธิ์

-การบูชาพระธาตุ พระธาตุ พระพุทธรูป และพระศรีมหาโพธิ์ เปรียบเสมือนสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธเจ้า ความเชื่อเรื่องการบูชาพระธาตุน่าจะสืบทอดมาตั้งแต่ในสมัยทวารวดี และขยายมายังทริภุชไชยในยุคที่ล้านนารับเอาพุทธศาสนาลังกาวงศ์จากสุโขทัยที่ได้รับเอาคติการบูชาพระธาตุแบบลังกามาสู่ล้านนาด้วย จากหลักฐานที่พุดถึงการมาของพระสุมนเถระจากสุโขทัย ในสมัยพญาเกือนา ได้นำเอาพระบรมสารีริกธาตุมายังล้านนาด้วย^๖ และได้รับการต้อนรับจากประชาชนเป็นอย่างดี การนับถือพระธาตุในล้านนามีความเจริญมาก ดังจะเห็นได้จากการสถาปนาพระธาตุมากมาย การมีประเพณีการบูชาพระธาตุประจำปีเกิด เอกสารและตำนานต่างๆมีเป็นจำนวนมากที่เป็นตำนานพระธาตุและคติความเชื่อในเรื่องปาฏิหาริย์พระธาตุ กษัตริย์ในสมัยต่างๆโดยเฉพาะในยุคที่ล้านนามีความเจริญรุ่งเรืองด้านศาสนา ต่างก็ต้องสถาปนาพระบรมธาตุขึ้น เพื่อเป็นเครื่องหมายแสดงศรัทธาของอำนาจ การสถาปนาพระบรมธาตุอย่างมากมายในล้านนามิใช่เป็นเพียงความเลื่อมใสศรัทธาตามแบบลังกาเท่านั้น

แต่เป็นการนำเอาความเชื่อเรื่องพระบรมธาตุแทนที่ และผสมผสานเข้ากับความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับผี วิญญาณและสิ่งศักดิ์สิทธิ์พื้นเมืองด้วย^๙ เป็นการใช่วิถีทางวัฒนธรรมและคติความเชื่อของผู้คนที่ทำให้เกิดการรวมตัวทางวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และระบบความเชื่อให้มาเป็นพวกเดียวกัน อยู่ในท้องถิ่นและชุมชนเดียวกัน^{๑๐}

แม้ว่าพระธาตุเจดีย์ที่เป็นหลักสำคัญของเมืองในล้านนาบางแห่งมิได้อยู่ภายในตัวเมือง กลับอยู่บริเวณนอกเมือง เช่น วัดสวนดอก จ.เชียงใหม่ วัดพระธาตุจอมทอง จ.พะเยา และวัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง วัดพระธาตุเหล่านี้จะตั้งอยู่ในบริเวณเวียงที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ เรียกว่า เวียงพระธาตุ หมายความว่า เป็นบริเวณที่มีการอุทิศผู้คน สัตว์เลี้ยง ที่ดิน และสิ่งของเครื่องใช้สำหรับเป็นข้าพระธาตุ^{๑๑} เป็นการแยกอาณาเขตของศูนย์กลางพุทธจักรและศูนย์กลางอาณาจักรออกจากกัน แต่การแยกนี้เป็นเพียงรูปธรรมเพราะขอบเขตทางวัฒนธรรมของวัดพระธาตุ นั้นกว้างไกลกว่ากำแพงเมืองทั้ง ๔ ด้าน^{๑๒} เป็นเครื่องมือของชนชั้นปกครองในการประกาศความเจริญทั้งด้านศาสนาและด้านการปกครอง

-**การบูชาพระพุทธรูป** ในล้านนามักจะนับถือพระพุทธรูปควบคู่ไปกับการบูชาพระธาตุ เมื่อพระพุทธรูปเจ้าเสด็จไปประทับรอยพระพุทธรูปที่ใด พระองค์จะทรงมีพุทธทำนายว่าต่อไปจะมีผู้นำพระธาตุของพระองค์มาบูชา ณ ที่นั้น และบริเวณที่นั้นก็จะมี ความเจริญขึ้นเป็นบ้านเมือง

-**การบูชาพระศรีมหาโพธิ์** นี้มีกล่าวไว้ใน คัมภีร์อรรถกถาและหนังสืออื่นๆที่แต่งในลังกา เช่น สุมังคลวลลีนี ที่พินิกาย อรรถกถาของพระพุทโธโฆษจารย์กล่าวว่า การบูชาต้นโพธิ์เป็นการแสดงความเคารพสูงสุดแบบหนึ่ง เหมือนดังกำลังบูชาพระพุทธรูปเจ้าผู้ประทับเบื้องหน้าแห่งตน ในคติเรื่องโพธิมณฑล ตามทัศนะของพระอรรถกถาจารย์เชื่อว่าสถานที่อันเป็นโพธิมณฑลนั้นตั้งอยู่ในชมพูทวีป ณ ที่ซึ่งเป็นใจกลางโลก เป็นที่ซึ่งมั่นคงที่สุดเพราะเป็นเหมือนแกนของโลกและในพระวินัยปิฎกกล่าวว่า พระพุทธรูปเจ้าทรงตรัสรู้ใต้ต้นอัสสัตถะ(ต้นโพธิ์)^{๑๓} ด้วยเหตุนี้ต้นโพธิ์จึงเป็นสัญลักษณ์แทนการตรัสรู้ของพระพุทธรูปเจ้า

ความเชื่อเรื่องพระธาตุ พระพุทธรูป และพระศรีมหาโพธิ์ในฐานะที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์แทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้านี้เอง ที่ทำให้ทั้ง ๓ สิ่งนี้ถูกใช้ในการสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์ให้กับพุทธสถาปัตยกรรมทั้งเพื่อประโยชน์ในการพระพุทธรูปศาสนาและนัยยะในทางการเมืองการปกครองของล้านนามาโดยตลอด

^๙ สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพฯ : อมรินทร์, ๒๕๔๑).

^{๑๐} พระรัตนปัญญาเถระ, อินทกมลปิฎก, แปลโดย แสง มนวิฑูร (พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๑), พิมพ์เนื่องในการบูรณะโบราณสถาน อ.เชียงแสน จ.เชียงราย, ๒๕-๒๗.

^{๑๑} ตามคัมภีร์ในอินทกมลปิฎก.

^{๑๒} สุภาพรรณ ณ บางช้าง, พุทธธรรมที่เป็นรากฐานของสังคมไทยก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง, (กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่งานวิจัย ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์วิทยาลัย, ๒๕๓๖), ๔๗.

^{๑๓} อันตรธาน ๕ ประกอบด้วย อธิคมอันตรธาน ปฏิบัติอันตรธาน ปรีดีอันตรธาน สังคณันตรธาน และธาตุอันตรธาน.

^{๑๔} ปริญญา กายสิทธิ์, "ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในล้านนาไทย ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๙๑๒ ถึง พ.ศ. ๒๕๐๑", วิทยาลัยศิลปศึกษาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย ปณิธิวิทยาลัทธิมหาวิทยาลัทธิศิลปากร, ๒๕๓๕, ๑๕๗.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, ๑๕๘.

^{๑๖} ศรีศักร วัลลิโภดม, ความหมายพระบรมธาตุในอารยธรรมสยามประเทศ, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, ๒๕๓๕), ๗๕.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, ๑๐๑-๑๐๖.

^{๑๘} อิศรา สารเย็น, "การกลับมาของการขยายตัวของชุมชน", เมืองโบราณ : ๗, ๑ (ธันวาคม ๒๕๓๓ - มีนาคม ๒๕๓๔) : ๔๗-๔๘.

^{๑๙} ปริญญา กายสิทธิ์, "ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในล้านนาไทย ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๙๑๒ ถึง พ.ศ. ๒๕๐๑", ๑๕๕.

๑.๓ คติความเชื่อเรื่องพระศรีอารียเมตไตรย

และการปรารถนาพุทธภูมิ

พุทธศาสนาถือว่าพระพุทธเจ้ามีมากมายหลายองค์ ทั้งในอดีตและอนาคต มีการกล่าวถึงพระนามอนาคตพุทธเพียงพระองค์เดียวคือ พระศรีอารียเมตไตรย ความเชื่อเรื่องอนาคตพุทธเจ้าเป็นการสร้างความหวังให้แก่พุทธศาสนิกชนที่จะเร่งทำบุญเพื่ออานิสงส์ในยุคนั้น เพื่อที่จะเกิดร่วมศาสนาของพระองค์หรือมุ่งหวังที่จะได้ฟังธรรมเป็นพระอรหันตสาวกของพระศรีอารียเมตไตรย และมุ่งหวังสูงสุดนอกจากการได้เข้าเฝ้าฟังธรรมจากพระศรีอารียเมตไตรยแล้วยังปรารถนาที่จะมุ่งปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นและเข้าสู่โพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้าองค์ต่อไป^{๑๒}

๑.๔ แนวความคิดความเป็นธรรมราชาของ

กษัตริย์ล้านนา

สถาบันกษัตริย์และสถาบันพุทธศาสนาล้านนามีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด กษัตริย์ล้านนายึดแนวความคิดหลักในการปกครองคือ ความเป็น “ธรรมราชา”

การขยายอำนาจของกษัตริย์ล้านนาในยุคที่อาณาจักรรุ่งเรืองคือ สมัยพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. ๑๙๘๔-๒๐๓๐) นั้น ทรงขยายอำนาจทั้งทางโลกและทางธรรม การอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาจึงเป็นการแสดงว่ากษัตริย์พระองค์นั้นทรงไว้ซึ่งธรรม มักจะแสดงออกใน ๓ ลักษณะคือ การอุปถัมภ์ศาสนธรรม การอุปถัมภ์ศาสนบุคคล และการอุปถัมภ์ศาสนวัตถุ

๑.๕ คติจักรวาลและจักรวาลทัศน์ของล้านนา

แนวคิดพุทธจักรวาล หรือความหมายของโลกและจักรวาลตามแนวทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมพุทธศาสนาแสดงภพภูมิและชีวิตความเป็นอยู่ในภพภูมิต่างๆตามกรรมของผู้กระทำ อันได้แก่ กามภูมิ รูปภูมิ และอรุภูมิ โดยมีจุดมุ่งหมายให้เห็นคุณค่าของการทำความดี ละเว้นความชั่ว เพื่อให้ได้เสวยสุขในภพภูมิที่ดีขึ้น ตลอดจนแนวทางปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นจากกระแสชีวิตหรือเข้าสู่พระนิพพาน^{๑๓} กษัตริย์ล้านนาทรงใช้ความเชื่อด้านจักรวาลวิทยานี้เพื่อการอธิบายความหมายเชิงสัญลักษณ์ทั้งการแสดงสถานภาพและพระราชอำนาจของพระองค์ในฐานะผู้ครองจักรวาลหรือจักรพรรดิราช ในขณะเดียวกันความหมายของพุทธจักรวาลในทางพุทธศาสนาก็แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงหลุดพ้นอยู่เหนือภพภูมิเปรียบได้กับพระพุทธเจ้า นอกจากนี้คติจักรวาลพุทธศาสนายังถูกนำมาใช้ในระบบการปกครองและการสร้างรูปจำลองจักรวาลในงานสถาปัตยกรรม ทั้งการวางแผนผังรูปอาคารและงานศิลปกรรม

ส่วนลักษณะจักรวาลทัศน์แบบดั้งเดิมของล้านนานั้นอาจสันนิษฐานได้จากการศึกษาลักษณะจักรวาลทัศน์ของชาวไทอาหมซึ่งมีความเชื่อพื้นเมืองคล้ายกับชาวไทยวน(ล้านนา) เช่นการนับถือขวัญบ้าน ขวัญเมือง ผีเสื้อบ้าน ผีเสื้อเมือง มีลักษณะจักรวาลแบบกระจายอำนาจ ต่างจากจักรวาลทัศน์ของพุทธ ที่มีลักษณะการรวมอำนาจสู่ศูนย์กลาง^{๑๔} กษัตริย์ล้านนาใช้ความเชื่อเหล่านี้เข้ามาผสมผสานกับคติทางพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดความชอบธรรมในพระราชอำนาจและได้รับการยอมรับจากคนพื้นเมือง

^{๑๒} บำเพ็ญ รวิน, พระอนาคตวงศ์ (กรุงเทพฯ : อมรินทร์วิจิตร, ๒๕๔๒), ๔๕-๔๘.

^{๑๓} รลิดา สีนอกเขียน, “การศึกษาวัฒนธรรมการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมไทยจากพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา”, หน้าจั่ว ฉบับประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย, ๒ (กรกฎาคม, ๒๕๕๗) : ๘๒-๘๓.

^{๑๔} รณิ เลิศเกษมใส, ฟา - ขวัญ - เมือง จักรวาลทัศน์ดั้งเดิมของไทย : ศึกษาจากคัมภีร์โบราณไทอาหม (กรุงเทพฯ : โครงการวิจัยวรรณคดี, ๒๕๕๔), ๒๖๗-๒๖๘.

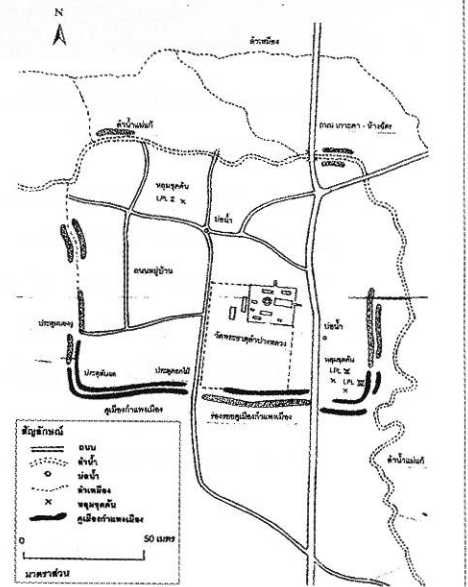
สถาปัตยกรรมในเขตพุทธาวาส วัดพระธาตุลำปางหลวง

สถาปัตยกรรมในวัดพระธาตุลำปางหลวง โดยเฉพาะในเขตพุทธาวาส แบ่งการศึกษาได้เป็น ๓ กลุ่มคือ

๑.กลุ่มสถาปัตยกรรมที่ทำหน้าที่เป็นเครื่องล้อมและกำหนดขอบเขตพุทธาวาส ประกอบด้วยระเบียงคด^๑ บันไดนาค และซุ้มประตูโขง

๒.สถาปัตยกรรมในแนวแกนสำคัญ แนวแกนหลักของเขตพุทธาวาสวัดพระธาตุลำปางหลวงคือ แนวแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก มีสถาปัตยกรรมประกอบด้วย วิหารหลวง พระธาตุเจดีย์และวิหารพระเจ้าคิลา แนวแกนรองคือแนวแกนทิศเหนือ-ใต้ สถาปัตยกรรมที่ตั้งอยู่ในแนวแกนนี้ประกอบด้วยวิหารพระพุทธ พระธาตุเจดีย์ และวิหารน้ำแต้ม

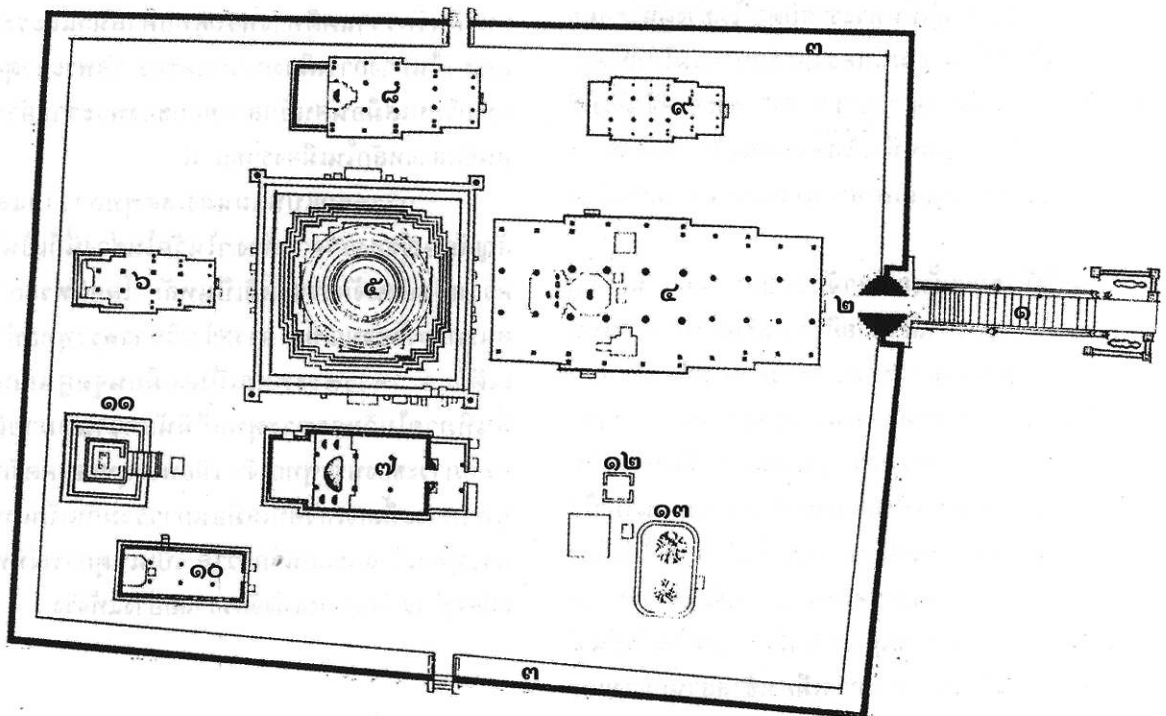
๓.สถาปัตยกรรมนอกแนวแกนสำคัญ ได้แก่ วิหารต้นแก้ว หอพระพุทธรบาท อุโบสถ และหอแจ้ง(หอระฆัง)

ลายเส้นที่ ๑

แผนผังเชิงพระธาตุลำปางหลวง (สำรวจ พ.ศ.๒๕๔๑)

ที่มา : หน่วยงานวิจัยสิ่งแวดล้อมและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดลำปาง, รายงานการสำรวจแหล่งชุมชนโบราณ เวียงพระธาตุลำปางหลวง (ลำปาง : บรรณกิจการพิมพ์, ๒๕๔๒).

ลายเส้นที่ ๒ แผนผังพุทธาวาส วัดพระธาตุลำปางหลวง

๑-บันไดนาค ๒-ซุ้มประตูโขง ๓-ระเบียงคด ๔-วิหารหลวง ๕-พระธาตุเจดีย์ ๖-พระเจ้าคิลา
๗-วิหารพระพุทธ ๘-วิหารน้ำแต้ม ๙-วิหารต้นแก้ว ๑๐-อุโบสถ ๑๑-หอพระพุทธรบาท ๑๒-หอแจ้ง(หอระฆัง) ๑๓-ไม้ระจาว

พัฒนาการทางสถาปัตยกรรมวัดพระธาตุลำปางหลวง

๑. พัฒนาการแนวความคิดในการสร้างสรรค์

งานสถาปัตยกรรม

วัดพระธาตุลำปางหลวงได้รับการสถาปนาขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมตั้งแต่ พ.ศ.๑๙๙๒ โดยหมื่นหาญแต่ท้าวเจ้าเมืองลำปางในสมัยพระเจ้าติโลกราช งานสถาปัตยกรรมในวัดที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน มีอายุไม่เก่าไปกว่าพุทธศตวรรษที่ ๒๑ จึงสามารถแบ่งช่วงระยะเวลาการศึกษาได้เป็น ๔ ช่วงสมัย ตั้งแต่อาณาจักรล้านนาราชวงศ์มังรายเป็นต้นมา

๑.๑ สมัยอาณาจักรล้านนาราชวงศ์มังราย

(พ.ศ.๑๘๙๓-๒๑๐๐)

การสถาปนาวัดพระธาตุลำปางหลวงในสมัยพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ.๑๘๙๒) นอกจากเหตุผลด้านความเจริญของพระพุทธศาสนาแล้ว น่าจะมีเหตุปัจจัยทางการเมืองและการปกครองเป็นหลักซึ่งมีทั้งการเมืองภายในอาณาจักรและความสัมพันธ์กับอาณาจักรอื่นๆ

สำหรับการเมืองภายในอาณาจักรนั้น เนื่องจากการขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าติโลกราชโดยการชิงราชสมบัติจากพญาสามพระยาฝั่งแกนผู้เป็นพระราชบิดา ในช่วงต้นรัชสมัยของพระองค์จึงต้องสร้างความมั่นคงและชอบธรรมให้กับพระราชอำนาจโดยใช้แนวคิด “ธรรมราชา” พระองค์จึงต้องใช้พระพุทธศาสนาเป็นปัจจัยหนึ่งเพื่อตอบสนองการเมืองการปกครองโดยการให้ความอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาตามหัวเมืองต่างๆ

รวมทั้งในขณะนั้นอาณาจักรอยุธยาที่มีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นอย่างมากและกำลังขยายอิทธิพลขึ้นมาทางตอนบน ประกอบกับการเสื่อมอำนาจของอาณาจักรสุโขทัย ล้านนา มีการแย่งชิงอำนาจการปกครองเมืองเสลียงกับทางอยุธยา และอยุธยาก็จะส่งทัพมาตีเมืองลำปางเสมอๆ เนื่องจากเป็นเมืองหน้าด่านก่อนเข้าสู่เชียงใหม่ พุทธศาสนายังถูกนำมาใช้ในการแสดงอำนาจของกษัตริย์อย่างเข้มข้น การทำให้เมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาอย่างเข้มแข็งสามารถสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางการเมืองล้านนาให้เกิดขึ้นได้ การพยายามรวมศูนย์อำนาจทางการเมืองเข้าสู่ส่วนกลางและแนวความคิด “จักรพรรดิราช”^{๑๖} ที่แทรกเข้ามาในแนวคิด “ธรรมราชา” ในสถาบันกษัตริย์สมัยพระเจ้าติโลกราช สอดคล้องกับแนวความคิดด้านจักรวาลคติในพระพุทธศาสนาทำให้แนวคิดนี้มีบทบาทอย่างมากต่อการสร้างงานพุทธสถาปัตยกรรมทั้งนัยทางพุทธศาสนาและการเมืองการปกครอง

การสถาปนาวัดพระธาตุลำปางหลวงให้เป็นวัดพระธาตุอันเป็นศูนย์กลางของเมืองลำปาง ภายใต้พระบรมราชานุญาตของพระองค์ จึงเป็นการสถาปนาสัญลักษณ์แห่งพระราชอำนาจของพระองค์เหนือดินแดนลำปาง เป็นการใช้แนวคิดจักรวาลคติทางพระพุทธศาสนาและระบบจักรวาลมณฑลในทางการเมืองการปกครอง วัดพระธาตุลำปางหลวงจึงเปรียบเสมือนศูนย์กลางย่อยของพระราชอำนาจที่ขึ้นต่อศูนย์กลางหลักในเมืองราชธานี

การออกแบบแผนผังเขตพุทธาวาสและนัยยะเชิงสัญลักษณ์ของอาคารต่างๆในวัดในช่วงนี้ก็ปฏิบัติตามแนวความคิดด้านจักรวาลคติเป็นหลัก โดยมีพระธาตุเจดีย์เป็นศูนย์กลางแห่งมณฑล การสร้างวิหารพระพุทธทำให้พระธาตุเจดีย์และวิหารพระพุทธเป็นเสมือนจุดศูนย์กลางร่วมกัน พื้นที่ภายในวิหารพระพุทธก็มีนัยความหมายถึงการเข้าสู่พุทธภาวะของพระพุทธเจ้า เมื่อพระพุทธองค์ตรัสรู้ การเข้าสู่พุทธภาวะนี้เองเปรียบเสมือนการรวมกันเป็นหนึ่งเดียวของพระพุทธเจ้าและแกนจักรวาล เป็นเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าสถิตอยู่ ณ ใจกลางแห่งจักรวาลอย่างแท้จริง

^{๑๖} ในที่นี้เรียกว่า “ศาสนาตร” และ “กำแพงแก้ว” รวมกันเป็นหน่วยสถาปัตยกรรมเดียวกันว่า “ระเบียงคต”

^{๑๗} จักรพรรดิราช มีความหมายถึงความเป็นราชแห่งราชาทั้งปวง และยังหมายถึงราชาผู้ครองจักรวาล มีภาวะหลุดพ้นจากกระแสชีวิตในไตรภูมิ

พัฒนาการแผนผังในสมัยนี้แบ่งได้เป็น ๒ ช่วงเวลา คือ

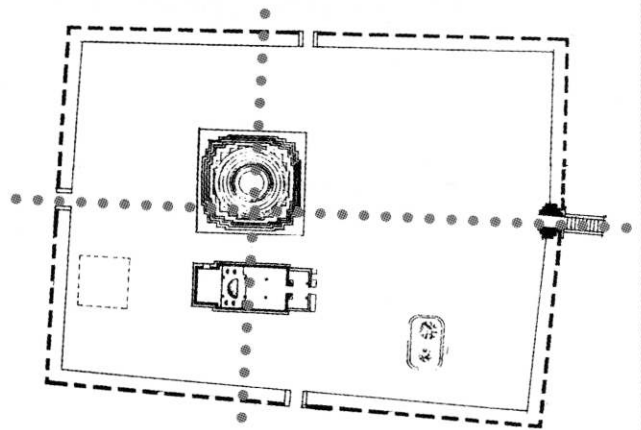
ระยะที่ ๑ แผนผังในยุคแรกสถาปนา สันนิษฐานจากหลักฐานได้สองลักษณะ

แบบที่ ๑ มีพระธาตุเจดีย์และวิหารพระพุทธอยู่ทางทิศใต้ของพระธาตุเจดีย์โดยมีกำแพงแก้วและศาลาบาตรล้อมรอบ มีซุ้มประตูอยู่ทางทิศตะวันออก และเปิดทางเข้าอีก ๓ ทางคือ ทางทิศตะวันตก ทิศเหนือ และทิศใต้ โดยที่ตำแหน่งของซุ้มประตูจะอยู่กึ่งกลางของกำแพงแก้ว โดยไม่ตรงกับตำแหน่งพระธาตุเจดีย์ ทำให้ความสมดุลของแผนผังเกิดจากการล้อมรอบด้วยกำแพงรูปสี่เหลี่ยม โดยมีพระธาตุเจดีย์และวิหารเป็นจุดศูนย์กลางร่วมกัน

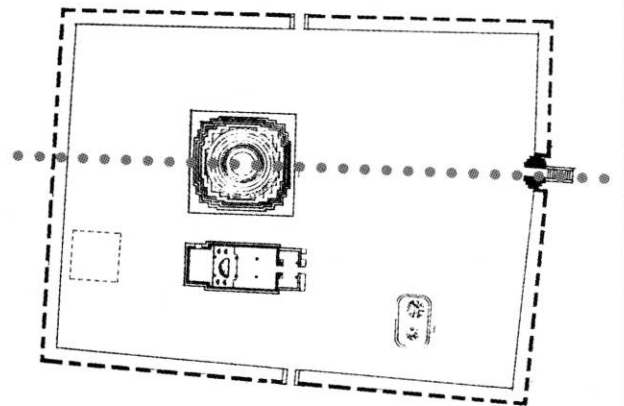
การวิเคราะห์นัยยะทางสัญลักษณ์ของลักษณะแผนผังในลักษณะนี้ วิหารพระพุทธมีนัยยะเชิงสัญลักษณ์ที่ความเป็น “พุทธะ” หรือ “พุทธภาวะ” ของพระพุทธเจ้าเมื่อพระองค์ทรงตรัสรู้ สถานที่ซึ่งพระองค์ตรัสรู้เป็นเสมือนศูนย์กลางจักรวาล พระธาตุเจดีย์และวิหารพระพุทธที่เป็นจุดศูนย์กลางร่วมกันในแผนผังจึงมีความหมายเป็นหนึ่งเดียวกัน

แบบที่ ๒ ตำแหน่งของซุ้มประตูตรงกับตำแหน่งของพระธาตุเจดีย์ นัยยะเชิงสัญลักษณ์ของแผนผังอาจสันนิษฐานได้ว่า วิหารพระพุทธอันเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดใหญ่เป็นตัวแทนความหมายถึงพระพุทธเจ้า วิหารพระพุทธจึงเปรียบได้กับที่อยู่ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อพิจารณาตำแหน่งทางกายภาพแล้วถือเอาพระธาตุเจดีย์เป็นสัญลักษณ์แทนเขาพระสุเมรุ อันเป็นแกนกลางของจักรวาลแล้ว ทางทิศใต้ของเขาสุมเมรุเป็นที่ตั้งของชมพูทวีปหรือที่อยู่ของมนุษย์และเป็นสถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าทางรูปธรรม วิหารพระพุทธที่ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของพระธาตุเจดีย์อาจเป็นสัญลักษณ์แทนชมพูทวีป

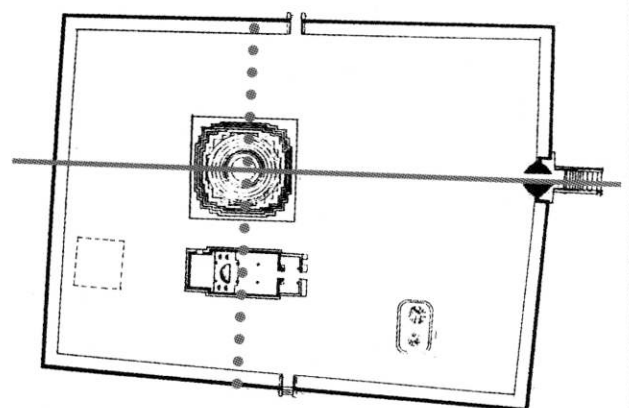
ระยะที่ ๒ แผนผังเมื่อพ.ศ. ๒๐๗๕ มีการสร้างซุ้มประตูโขงและบันไดนาค ทำให้เกิดแนวแกนประธานทิศตะวันออก-ตะวันตกที่ชัดเจน มีพระธาตุเจดีย์เป็นศูนย์กลางของแผนผังอย่างชัดเจน

ลายเส้นที่ ๓ ภาพสันนิษฐานแผนผังวัดพระธาตุลำปางหลวงในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐ หรือเมื่อแรกสถาปนา (รูปแบบที่ ๑) ตำแหน่งซุ้มประตูอยู่ที่กึ่งกลางกำแพงแก้ว

ลายเส้นที่ ๔ ภาพสันนิษฐานแผนผังวัดพระธาตุลำปางหลวงในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐ หรือเมื่อแรกสถาปนา (รูปแบบที่ ๒) ตำแหน่งซุ้มประตูโขงอยู่ตรงกับแนวพระธาตุเจดีย์

ลายเส้นที่ ๕ ภาพสันนิษฐานแผนผังวัดพระธาตุลำปางหลวงหลังการสร้างซุ้มประตูโขงในปีพ.ศ. ๒๐๗๕

๑.๒ สมัยอาณาจักรล้านนาอยู่ภายใต้การปกครอง ของพม่า (พ.ศ.๒๑๐๑-๒๓๑๖)

ความเจริญสูงสุดของวัดพระธาตุลำปางหลวงกลับอยู่ในช่วงอาณาจักรล้านนาตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า อันทำให้เกิดการสร้างสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่ในวัดจนมีความสมบูรณ์ทั้งด้านแบบสถาปัตยกรรมและการให้ความหมายเชิงสัญลักษณ์ เนื่องมาจากปัจจัยทางด้านสังคมวัฒนธรรมและนโยบายของพม่าต่อพื้นที่ล้านนาในการที่จะดำรงสืบทอดวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมของท้องถิ่น รวมทั้งการสถาปนาให้เมืองลำปางเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาทำให้ระยะนั้นลำปางมีความเจริญด้านพระพุทธศาสนาอย่างมาก เห็นได้จากการมีพระเถระองค์สำคัญหลายองค์โดยเฉพาะฝ่ายอริยวาสีการผูกดวงเมืองลำปางขึ้นใหม่ในพื้นที่วัดพระธาตุลำปางหลวง และการสร้างวัดอย่างมากมายในบริเวณใกล้เคียง อันแสดงให้เห็นขนาดของชุมชนที่ใหญ่ขึ้น

วัดพระธาตุลำปางหลวงจึงมีใช้สัญลักษณ์แทนพระราชอำนาจของกษัตริย์เชียงใหม่อีกต่อไป แม้ว่าเชียงใหม่จะยังคงเป็นศูนย์กลางของล้านนา แต่ก็ถูกลดบทบาทเป็นเพียงอาณาจักรในปกครองของพม่าเท่านั้นวัดพระธาตุลำปางหลวงจึงมีความหมายทางสัญลักษณ์แทนศูนย์กลางแห่งพระพุทธศาสนาเด่นชัดมากยิ่งขึ้น แนวความคิดในการออกแบบแผนผังในลักษณะแผนผังแบบมีแนวแกนตะวันออก-ตะวันตกและแนวแกนเหนือ-ใต้ตัดกันเป็นแกนหลัก และการออกแบบศาสนสถานในวัดยังคงใช้จักรวาลคติในพระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์ในการอธิบายความหมายและตอบสนองหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยเน้นที่ความเป็นศูนย์กลางแห่งจักรวาลของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ ขณะที่พระองค์ทรงตรัสรู้หรือเข้าสู่ “พุทธภาวะ” ซึ่งเป็นคติที่สืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรล้านนา ราชวงศ์มังราย เป็นคติที่สอดคล้องกับการมุ่งหวังพุทธภูมิและบรรลุนิพพานของผู้สร้างโดยมีพระธาตุเจดีย์เป็นศูนย์กลางหลักของแผนผังหรือเป็นแกนกลางของจักรวาล

ลักษณะแผนผัง มีการสร้างวิหารหลวงวิหารน้ำแต้ม และวิหารพระเจ้าศิลาเพิ่มเติมขึ้นมาในสมัยนี้ ทำให้ลักษณะแผนผังมีแกนหลักทางทิศตะวันออก-ตะวันตก ตัดกับแนวแกนทิศเหนือ-ใต้ เน้นจุดศูนย์กลางที่พระธาตุเจดีย์ การให้ความสำคัญกับทิศทั้งสี่หรือทิศทางของพื้นที่ที่จัดวางออกจากศูนย์กลางเป็นการแสดงออกที่ชัดเจนถึงมิติพื้นที่ของจักรวาล

วิหารทุกหลังล้วนมีคติสัญลักษณ์ของแต่ละวิหารเองแสดงถึงพุทธภาวะของพระพุทธเจ้า เมื่อพระองค์ทรงตรัสรู้

อันเป็นภาวะที่แสดงให้เห็นฐานะแห่งความเป็นศูนย์กลางจักรวาลของพระองค์แกนจักรวาลในทางตั้งทั้งหมดนี้มีจุดศูนย์กลางใหญ่ร่วมกันคือ แกนของพระธาตุเจดีย์ เป็นการรวมกันของทุกสิ่งในจักรวาลเป็นหนึ่งเดียวเสมือนภาวะของผู้ตรัสรู้คือผู้ที่สามารถรวมเป็นหนึ่งเดียวกับทุกสิ่งในจักรวาล หรือคือผู้ที่กลับไปสู่จุดศูนย์กลางในตัวเองซึ่งเปรียบได้กับแกนจักรวาล^{๑๙}

การวางทิศทางของอาคาร แม้ว่าจะไม่เป็นไปในลักษณะออกจากศูนย์กลางอย่างแท้จริงเนื่องจากอาคารทุกหลังหันหน้าไปทางทิศตะวันออก รวมทั้งการวางอาคารให้ความสำคัญกับพื้นที่ช่วงวัดทางทิศตะวันออกก็สามารถตีความได้ว่าผู้สร้างต้องการเน้นแก่นสาระของความหมายในทิศตะวันออกที่ถือเป็นแกนหลักแห่งทิศทั้งปวงคือตำแหน่งที่เมื่อพระพุทธองค์ประทับใต้ต้นโพธิ์แล้วมันคงโลกไม่วันไหวหรือสั่นสะเทือนและ ณ ที่นั่นเองที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้

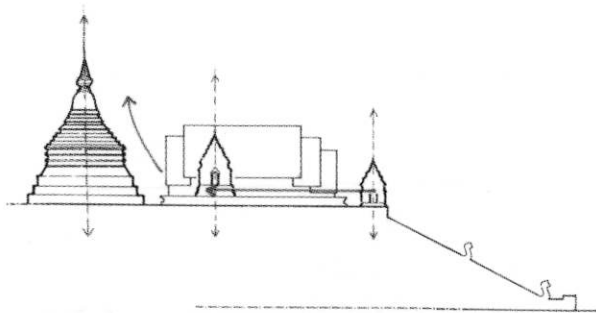
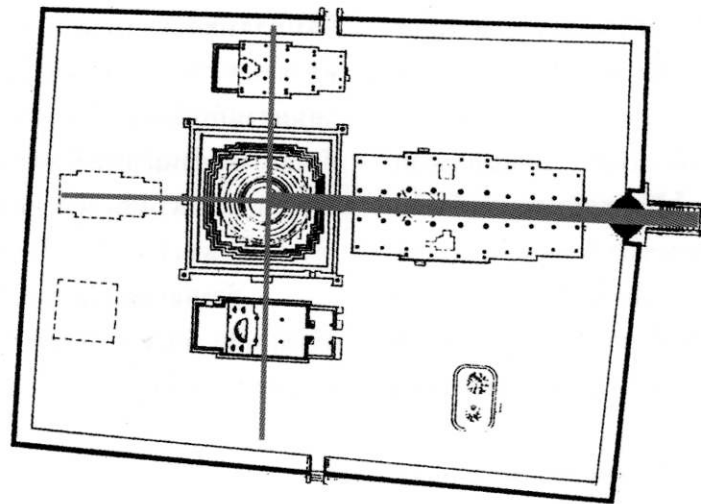
ลักษณะแผนผัง มีการให้ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของแกนกลางจักรวาลด้านทิศตะวันออกซ้อนกันถึง ๓ ชั้น คือ ชุมประตู่โขง-มณฑปพระเจ้าล้านทอง(ในวิหารหลวง)-พระธาตุเจดีย์(สายเส้นที่ ๖ ,๗ และ ๘)

เพื่อตอกย้ำการบรรลุรู้แจ้ง ฐานะศูนย์กลางแห่งจักรวาลของพระพุทธเจ้าและการมุ่งสู่พุทธภูมิความสอดคล้องกันของรูปแบบชุมประตู่โขงและมณฑปประดิษฐานพระเจ้าล้านทองภายในวิหารหลวงเป็นเสมือนการขยายส่วนมณฑปที่อยู่ภายใน ทำให้เกิดความเชื่อมโยงกันโดยตรง ในการดึงดูดจิตของผู้ที่เข้ามาให้เข้าสู่จิตแห่งพุทธา^{๒๐} และเชื่อมโยงสู่พระธาตุเจดีย์ที่มีลักษณะพุ่งตรงขึ้นสูงตามแนวแกนตั้ง เสมือนการพุ่งขึ้นตามแนวแกนจักรวาลผ่านสุริยวารออกไปสู่ดินแดนแห่งนิพพาน^{๒๑} หรือการหลุดพ้นจากภาวะใด ๆ อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

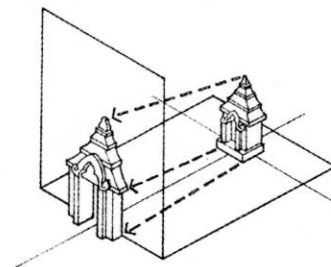
^{๑๙} เอเดรียน สโนดกราส, สัญลักษณ์แห่งพระสอุป, แปลโดย ภัทรพร สิริกาญจน และคณะ, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ : อมรินทร์วิสาหการ, ๒๕๔๑), ๓๓๕.

^{๒๐} สมคิด จิระทัศน์กุล, คติ สัญลักษณ์ และความหมายของชุมประตู่-หน้าต่างไทย (กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๖), ๒๐๖

^{๒๑} เอเดรียน สโนดกราส, สัญลักษณ์แห่งพระสอุป, ๓๓๘.

ลายเส้นที่ ๗ การเชื่อมโยงสัญลักษณ์ระหว่างขุมประตู่โอง - มณฑปพระเจ้าล้านทอง - พระธาตุเจดีย์ ทั้งความสัมพันธ์ทางราบและทางตั้ง

ลายเส้นที่ ๘ การเชื่อมโยงสัญลักษณ์ระหว่างขุมประตู่โองกับมณฑปพระประธาน

ที่มา : สมคิด จิระทัศนกุล, ศติ สัญลักษณ์ และความหมายของขุมประตู่หน้าต่างไทย (กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๖)

๑.๓ สมัยอาณาจักรล้านนาเป็นประเทศราชของ

สยาม (พ.ศ.๒๓๑๗-๒๔๔๑)

แนวความคิดนี้ได้รับการสืบต่อมาจากสมัยราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน วัดพระธาตุลำปางหลวงมีความสัมพันธ์ทางด้านประวัติศาสตร์กับราชวงศ์เจ้าเจ็ดตนอย่างแนบแน่น เจ้าหลวงล้านนาราชวงศ์เจ้าเจ็ดตนจึงมีภาระหน้าที่ในการบูรณะซ่อมแซมพุทธสถานในวัดอยู่เสมอ แม้ว่าการสร้างเมืองลำปางขึ้นใหม่ มีการสร้างวัดหลวงกลางเมืองแห่งใหม่ แต่วัดพระธาตุลำปางหลวงก็ยังคงมีความสำคัญในฐานะวัดหลวงแห่งหนึ่งของเมืองลำปาง มีประวัติศาสตร์ตามตำนานที่สัมพันธ์กับการเสด็จมาของพระพุทธเจ้าในสมัยพุทธกาล

การพยายามฟื้นฟูคตินี้ดั้งเดิมสมัยราชวงศ์มังรายของเจ้ากาวิละทั้งการทำให้ราชาภิเษกตามประเพณีเดิมเพื่อความ

ชอบธรรมในการครองราชย์โดยมีการอ้างถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีมาแต่เดิม รวมไปถึงการทำนุบำรุงวัดที่มีความสำคัญมาตั้งแต่ราชวงศ์มังราย ได้แก่ วัดพระสิงห์และวัดเจดีย์หลวง เป็นต้น เป็นการสืบเนื่องแนวคิดธรรมราชาตามคติเดิม การบูรณะวัดพระธาตุลำปางหลวงที่มีความสำคัญมาตั้งแต่ราชวงศ์มังรายจึงเป็นทางหนึ่งในการฟื้นฟูพระราชอำนาจอย่างชอบธรรม ปัจจัยเหล่านี้ล้วนทำให้วัดพระธาตุยังคงสืบเนื่องทั้งทางรูปแบบและแนวความคิดการซ่อมแซมและสร้างสถาปัตยกรรมเพิ่มเติมช่วยตอกย้ำแนวความคิดด้านจักรวาลคติ และการเป็นผู้อยู่ในศูนย์กลางจักรวาลของพระพุทธเจ้าในส่วนรายละเอียดขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมให้ชัดเจนขึ้น

ฐานะของศูนย์กลางอำนาจและศูนย์กลางจักรวาลของวัดพระธาตุลำปางหลวงเปลี่ยนแปลงไปตั้งแต่การสร้างเมืองขึ้นใหม่ของพระยาคำโสม มีการสร้างวัดหลวงกลางเมือง (วัดบุญวาทย์วิหารในปัจจุบัน) ถือเป็นการกำหนดศูนย์กลางอำนาจของเมืองลำปางขึ้นมาใหม่ รวมทั้งการสร้างตำนานท้องถิ่นของชุมชนที่ถูการกวาดต้อนนครวัด โดยเฉพาะจากเชียงแสนที่อาศัยอยู่ในฝั่งเมืองเก่า ได้มีการสร้างตำนานท้องถิ่นของตนเองขึ้นมา ที่สำคัญคือตำนานพระแก้วดอนเต้า ตำนานวัดศรีล้อม ที่มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนสัญลักษณ์ของเมืองลำปางใหม่ โดยมีศูนย์กลางที่พระแก้วดอนเต้าและไก่เผือกในตำนานวัดศรีล้อมยังกลายเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญของเมืองลำปางตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๕

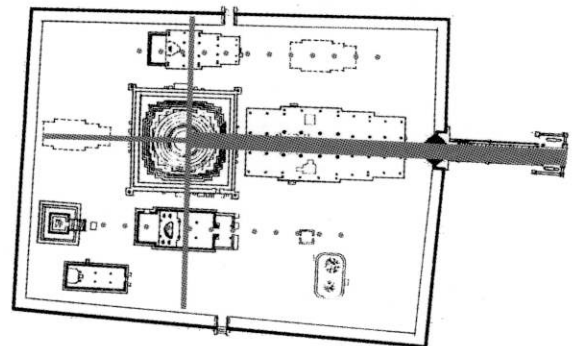
ลักษณะแผนผังยังคงรักษานัยยะความหมายเชิงสัญลักษณ์ของแผนผังแบบดั้งเดิมไว้อย่างครบถ้วน การต่อเติมบันไดนาคและสิ่งทำให้แนวแกนแนวแกนหลักทิศตะวันออก - ตะวันตกชัดเจนยิ่งขึ้น พื้นที่ช่วงวัดทิศตะวันออกด้านใต้ของวิหารหลวงที่ตั้งของไม้ชะจาวยังคงเป็นพื้นที่สำคัญที่กำหนดตำแหน่งอาคารใหม่ภายในเขตพุทธาวาส ไม่ปรากฏมีการสร้างอาคารใดครอบคลุมพื้นที่ว่างโดยรอบไม้ชะจาว

๑.๔ สมัยการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล ถึงปัจจุบัน (พ.ศ.๒๔๔๒-ปัจจุบัน)

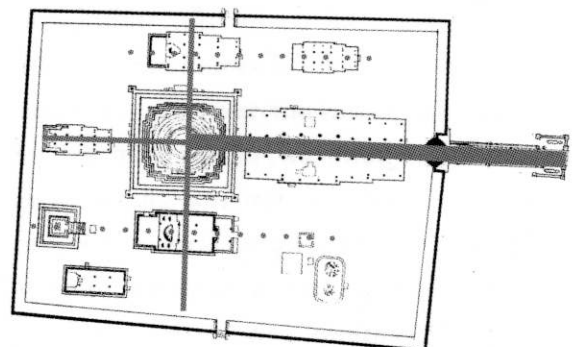
การปฏิรูปการปกครองเข้าสู่มณฑลเทศาภิบาล เกิดจากปัจจัยความเปลี่ยนแปลงทั้งจากอิทธิพลจักรวรรดินิยมตะวันตกและการเปลี่ยนแปลงภายในประเทศเอง การปฏิรูปการปกครองและนโยบายการปกครองทั้งทางบ้านเมือง และการปกครองสงฆ์ ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงด้านการเมือง การปกครอง ระบบเศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมในล้านนาเป็นอย่างมาก รวมทั้งกระแสวัฒนธรรมและความเจริญตามระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมหลังไหลเข้าสู่ล้านนา มีผลต่อแนวคิดในการสร้างงานสถาปัตยกรรม แม้ว่าในระยะนี้วัดพระธาตุลำปางหลวงจะยังคงมีฐานะเป็นวัดหลวงของเมืองลำปาง แต่จากความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้ผู้อยู่ปถัมภ์วัดเปลี่ยนไปอยู่ในมือของผู้มีอำนาจทางการเงิน การสร้างศาสนสถาน ในสมัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้วัดมีความสมบูรณ์ทางด้านถาวรวัตถุและเพื่อเป็นบุญกิริยาของผู้สร้างเป็นสำคัญ แผนผังวัดพระธาตุลำปางหลวงไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก อาคารที่สร้างขึ้นใหม่ไม่มีผลต่อภาพรวมและนัยเชิงสัญลักษณ์ของแผนผังที่มีมาแต่เดิมการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดเป็นส่วนขององค์ประกอบและการประดับสถาปัตยกรรมที่มีแนวคิดใน

การสร้างที่สำคัญคือ การตอบสนองความต้องการพื้นฐานด้านประโยชน์ใช้สอยและรสนิยมของผู้สร้าง โดยเฉพาะความนิยมศิลปกรรมของทางภาคกลาง อันเกิดจากนโยบายการพยายามสร้างเอกภาพในทางการปกครองของรัฐบาลกลาง ผสมผสานกับเรื่องราวและคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาท้องถิ่น โดยส่วนมากจะเป็นตำนานที่เขียนขึ้นใหม่ในช่วงฟื้นฟูอาณาจักรล้านนา เช่น ตำนานกฤตนคร ตำนานพระแก้วดอนเต้า และตำนานวัดศรีล้อม เป็นต้น

ลักษณะแผนผัง ไม่เปลี่ยนแปลงจากเดิม มีเพียงการสร้างอุโบสถ พัฒนาการทางสถาปัตยกรรมเป็นการปฏิสังขรณ์สถาปัตยกรรมเดิมขึ้นใหม่

ลายเส้นที่ ๙ ภาพสันนิษฐานแผนผังวัดพระธาตุลำปางหลวง ช่วงอาณาจักรล้านนา เป็นประเทศราชของสยาม

ลายเส้นที่ ๑๐ แผนผังวัดพระธาตุลำปางหลวง ในปัจจุบัน

๒. พัฒนาการรูปแบบสถาปัตยกรรม

๒.๑ บ้านไดนาคและระเบียงคด

การสร้างกำแพงและศาลาบาตรมีการสร้างตั้งแต่สมัยแรกพร้อมกับการสร้างวิหารพระพุทธแต่ไม่สามารถระบุตำแหน่งและขอบเขตที่แน่นอนได้ ความแตกต่างของระเบียงคดวัดพระธาตุลำปางหลวงกับงานระเบียงคดของสถาปัตยกรรมภาคกลางคือ มีลักษณะเป็นศาลาบาตร มีโครงสร้างและการก่อสร้างเรียบง่ายตามการใช้งาน

บ้านไดนาคในสมัยแรกน่าจะมีการสร้างพร้อมกับการก่อสร้างซุ้มประตูโขง ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ มีอิทธิพลของการประดับเศียรนาคในยุคก่อนหน้า เช่นที่เศียรนาควัดอุโมงค์ เชียงใหม่ เศียรนาควัดสวนดอก เชียงใหม่ และเศียรนาควัดเจดีย์หลวง เชียงใหม่ บ้านไดนาคมีการก่อเสริมเพิ่มในช่วงราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน มีการสร้างบ้านไดนาคให้ยาวขึ้น พร้อมทั้งก่อรูปสิงห์ ๒ ตัวทั้งสองข้างของบ้านไดนาค ในปี พ.ศ. ๒๓๓๙

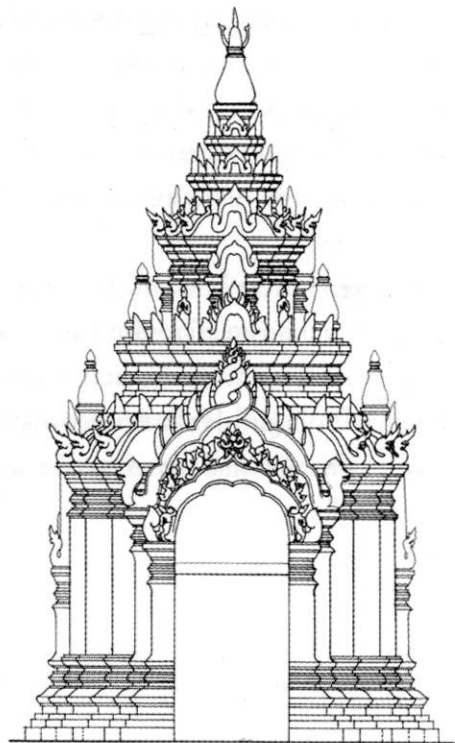
ภาพที่ ๒ บ้านไดนาค
ภาพที่ ๓ ซุ้มประตูโขง
ทางเข้า

๒.๒ ซุ้มประตูโขง

สถาปัตยกรรมประเภทซุ้มโขงวัดพระธาตุลำปางหลวงประกอบด้วย ซุ้มประตูโขงทางเข้า ซุ้มประตูทางเข้าพระวิหาร และมณฑปประดิษฐานพระพุทธรูป ที่มีลักษณะร่วมกันคือเป็นอาคารเรือนยอดซ้อนชั้นแบบยอดมณฑป มีการประดับด้วยลวดลายในตำแหน่งและแบบแผนเดียวกัน

ซุ้มประตูโขงที่มีอายุเวลายู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ คือซุ้มประตูโขงทางเข้าวัด เป็นซุ้มโขงที่สร้างขึ้นเป็นหลังแรก มีพัฒนาการมาจากซุ้มประตูโขงวัดมหาโพธาราม เชียงใหม่ และซุ้มประตูโขงวัดกาแก้ว ลำปาง มีความแตกต่างที่ถือเป็นต้นแบบของงานซุ้มประตูโขงในสมัยต่อมาในพื้นที่ลำปาง คือลักษณะสัดส่วนที่มีความเพรียวสูงกว่าซุ้มประตูโขงแบบเชียงใหม่ การประดับปลายกรอบซุ้มด้วยกิณรีและกิณรีพ็อน ซึ่งปรากฏ เป็นครั้งแรกที่ซุ้มประตูโขงวัดพระธาตุลำปางหลวง น่าจะได้รับอิทธิพลจากงานประดับกรอบซุ้มแบบสุโขทัยที่วัดตระพังทองกลางและวัดมหาธาตุ สุโขทัย รวมทั้งลักษณะลวดลายบางประการที่มีอิทธิพลต่อการประดับลวดลายในยุคต่อมา เช่น ลายประจายามอก

ลายเส้นที่ ๑๑ ซุ้มประตูโขงทางเข้า วัดพระธาตุลำปางหลวง

ซุ้มโขงในสมัยต่อมาคือ **มณฑปพระเจ้าล้านทอง** ในวิหารหลวง ที่น่าจะสร้างในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๒ พร้อมกับการหล่อพระเจ้าล้านทองและสร้างวิหารหลวง มีการพัฒนาการจากซุ้มประตูโขงทางเข้าวัดคือ ส่วนตัวอาคารที่มีการพัฒนาการในส่วนการประดับเสาดจากลักษณะเส้นลวดบัวมาเป็นลักษณะแบบเสาชอมปากแล อันเป็นลักษณะร่วมของซุ้มโขงในสมัยเดียวกัน

การสร้างซุ้มประตูทางเข้าวิหารพระพุทธ และซุ้มประตูโขงทางทิศใต้ของพระธาตุเจดีย์ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๔ เห็นความแตกต่างอย่างชัดเจน แม้ว่าซุ้มประตูทางเข้าวิหารพระพุทธจะมีลักษณะลวดลายและการประดับต่อเนื่องมาจากการประดับซุ้มในยุคก่อนหน้า แต่จากลักษณะลวดลายแบบฝรั่งน่าจะมียุทธพลจากลวดลายแบบรัตนโกสินทร์ที่เริ่มเข้ามาในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ และมีลักษณะร่วมกับลวดลายแกะสลักไม้ที่ธรรมมาสน์บันวิหารหลวง

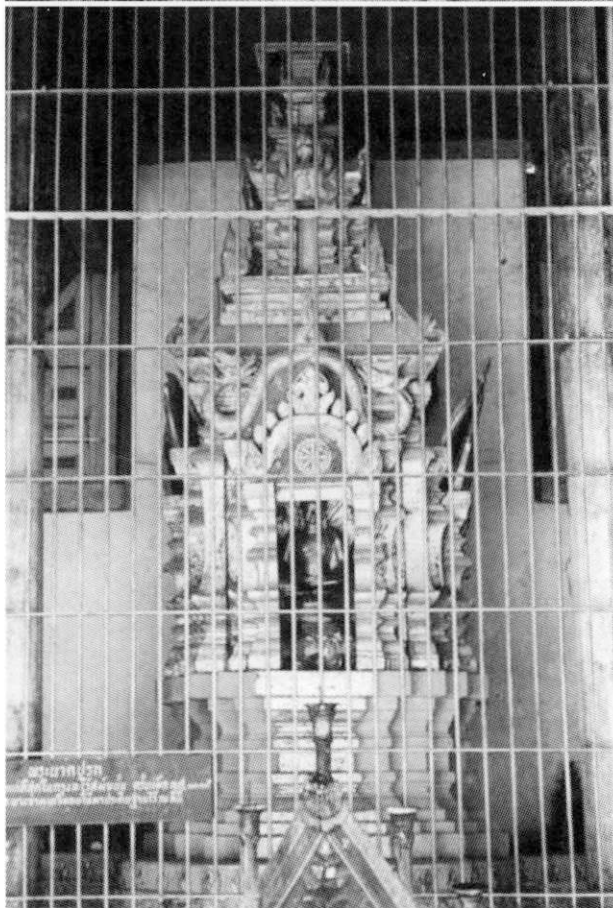
ส่วนการประดับและลักษณะซุ้มประตูทางทิศใต้ของพระธาตุเจดีย์มีลักษณะอิทธิพลลวดลายจากซุ้มประตูโขงทางเข้าวัดที่มีลักษณะปูนปั้นลวดลายแบบเรียบง่าย มีเส้นลวดลายค่อนข้างใหญ่ และมีลักษณะลวดลายร่วมกับลวดลายการประดับซุ้มในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ในเมืองเชียงใหม่ จึงอาจเป็นงานสร้างของกลุ่มช่างคนละกลุ่มกัน

ลักษณะของ **มณฑปประดิษฐานพระเจ้าศิลา** แม้ว่าลักษณะฝีมือช่างค่อนข้างเป็นฝีมือแบบพื้นบ้าน สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕ มีเสาชอมปากแลที่มีการรองรับมากขึ้น ร่วมกับลักษณะปากแลของเสาปากแลที่ใช้ในการประดับหลังคา เช่น ปากแลประดับหลังคา วิหารวัดคะตึกเชียงใหม่ ลำปาง

ส่วนยอดของซุ้มโขงทั้งหมดนี้มีการประดับด้วยเสาบัวที่มีขนาดเล็กลง จากลักษณะบัวเหลี่ยมในการประดับส่วนยอดซุ้มประตูโขงทางเข้า มาเป็นลักษณะเสาสี่เหลี่ยมขนาดเล็กที่มีปลายยอดเป็นบัวตูมที่ประดับส่วนยอดมณฑปพระเจ้าล้านทอง ซุ้มประตูทางทิศใต้ของพระธาตุเจดีย์ และมณฑปประดิษฐานพระเจ้าศิลา

ภาพที่ ๔
โขงพระเจ้าล้านทอง
ภาพที่ ๕
ซุ้มโขงทางทิศใต้พระธาตุเจดีย์

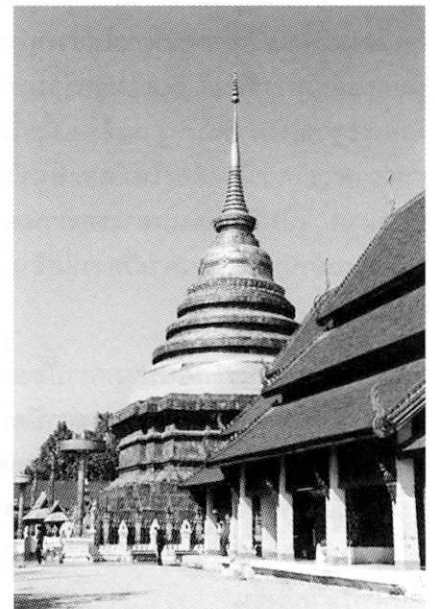
๒.๓ พระธาตุเจดีย์

เจดีย์วัดพระธาตุลำปางหลวงมีเพียงองค์เดียวคือ พระธาตุเจดีย์อันเป็นเจดีย์ประธาน และเป็นประธานของ สถาปัตยกรรมทั้งหมดในแผนผัง

ลักษณะรูปแบบสถาปัตยกรรมของพระธาตุเจดีย์เป็น สายพัฒนาการเดียวกับพระเจดีย์วัดป่าแดงหลวง เชียงใหม่ ซึ่งเป็นเจดีย์ทรงระฆังกลมที่ได้รับอิทธิพลจากเจดีย์ทรงระฆังแบบ สุโขทัย มีลักษณะสำคัญคือ ฐานชั้นล่างเป็นฐานในผังสี่เหลี่ยม ย่อเก็จ เป็นชุดฐานปัทม์ท้องไม้ยึดสูงที่ท้องไม้คั่นด้วยชุด บัวหงายและชุดบัวคว่ำ ในตำแหน่งคล้ายลูกแก้ว ๒ เส้น ซึ่ง นักวิชาการที่ศึกษาด้านเจดีย์ล้านนาเรียกฐานชนิดนี้ว่าฐานปัทม์ ข้อน ๒ ฐาน รองรับฐานในผังกลมเป็นฐานเขียงและชั้นบัวถลา ๓ ชั้น รองรับองค์ระฆังกลม เหนือขึ้นไปเป็นบัลลังก์ในผังกลม บัวผาละมี ประดับชายห้อยคล้ายฉัตร ต่อด้วยปล้องไฉนและ ปลียอดตามลำดับ

เจดีย์วัดพระธาตุลำปางหลวง เป็นลักษณะเจดีย์ ชนิดนี้ในผังกลมแบบสุดท้าย มีอายุประมาณช่วงกลางพุทธ- ศตวรรษที่ ๒๑ ก่อนการพัฒนาเป็นแบบเจดีย์ในผังแปดเหลี่ยม และสิบสองเหลี่ยมในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑

ภาพที่ ๔
พระธาตุเจดีย์

ภาพที่ ๖
กลุ่มประติมากรรมพระพุทธรูป
ภาพที่ ๗
โถงพระเจ้าศิลา

๒.๔ วิหารและอุโบสถ

การพัฒนาการของประเภทอาคารวิหารและอุโบสถในวัดพระธาตุลำปางหลวงมีอย่างต่อเนื่อง อาคารที่สร้างขึ้นในยุคหลังจะได้รับอิทธิพลของลักษณะรูปแบบสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของอาคารที่สร้างก่อนหน้าในวัด สามารถสรุปพัฒนาการได้ดังนี้

- **ผังอาคาร** ลักษณะผังอาคารวิหารและอุโบสถ โดยมากจะมีลักษณะของผังอาคารวิหารแบบล้านนาที่มีมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๐ คือมีลักษณะผังสี่เหลี่ยมยกเก็จหน้า ๒ ช่วง หลัง ๑ ช่วง ยกเว้นผังวิหารพระพุทธและอุโบสถ วิหารพระพุทธมีการยกเก็จหน้า ๑ ช่วง หลัง ๑ ช่วง ลักษณะผังอุโบสถเป็นแบบสี่เหลี่ยมผืนผ้าไม่มีการยกเก็จหน้าและหลังซึ่งเป็นลักษณะผังของวิหารและอุโบสถในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ อันอาจเนื่องมาจากกลุ่มช่างที่เป็นชาวเชียงใหม่ที่ถูกกวาดต้อนเข้ามาอยู่ในเมืองลำปางตลอดช่วงแรกของการฟื้นฟูล้านนาและกลุ่มชาวเชียงใหม่มีบทบาทมากต่องานสถาปัตยกรรมยุคหลังในลำปาง เช่น วิหารวัดแสงเมืองมา และวิหารวัดประตูป่อง ผังวิหารลักษณะนี้ยังได้รับความนิยมต่อเนื่องมาในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๕

- **รูปแบบสถาปัตยกรรม** ลักษณะวิหารส่วนใหญ่ที่สร้างในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๒ เป็นวิหารโถงมีทั้งลักษณะโถงทั้งหมดและโถงแบบมีผนังปิดทึบในห้องท้ายวิหาร ลักษณะวิหารโถงแบบมีผนังปิดทึบห้องท้ายวิหารเป็นลักษณะร่วมกันของวิหารในลำปางโดยเฉพาะช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ ที่มีอิทธิพลต่อมายังวิหารในลำปางช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๔

ลักษณะฐานอาคารแบบฐานเชียงเตี้ยมีอิทธิพลอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่วิหารพระพุทธในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ จนถึงอุโบสถและวิหารตันแก้วซึ่งสร้างขึ้นช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕ ลักษณะฐานอาคารแบบฐานเชียงเตี้ยนี้แตกต่างจากลักษณะฐานอาคารวิหารในเชียงใหม่และพื้นที่อื่นๆของล้านนาเป็นอย่างมาก เป็นลักษณะเฉพาะของงานสถาปัตยกรรมประเภทวิหารแบบลำปาง โดยเฉพาะวิหารที่สร้างในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓

- **องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม** ในช่วงระยะแรกองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมจะแสดงออกถึงศิลปกรรมล้านนาอย่างแท้จริง จนในสมัยเมื่อล้านนาเป็นประเทศราชของสยาม การตกแต่งสถาปัตยกรรมและลวดลายทางศิลปกรรมมีอิทธิพลแบบศิลปะแบบรัตนโกสินทร์มากยิ่งขึ้น

ภาพที่ ๙ วิหารพระพุทธ

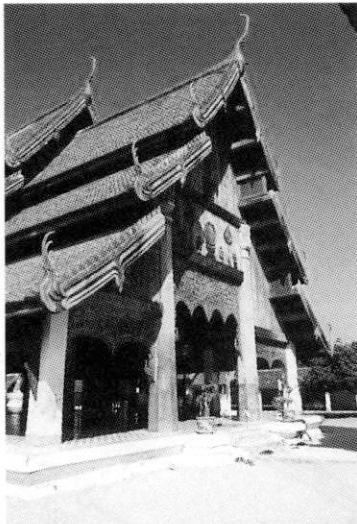
ภาพที่ ๑๐ วิหารน้ำแต้ม

ภาพที่ ๑๑ วิหารตันแก้ว

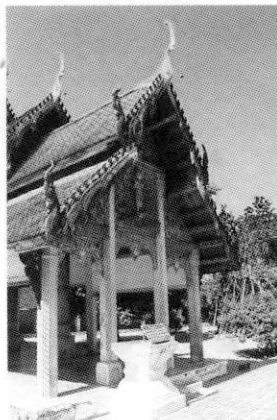
ภาพที่ ๑๒ อุโบสถ

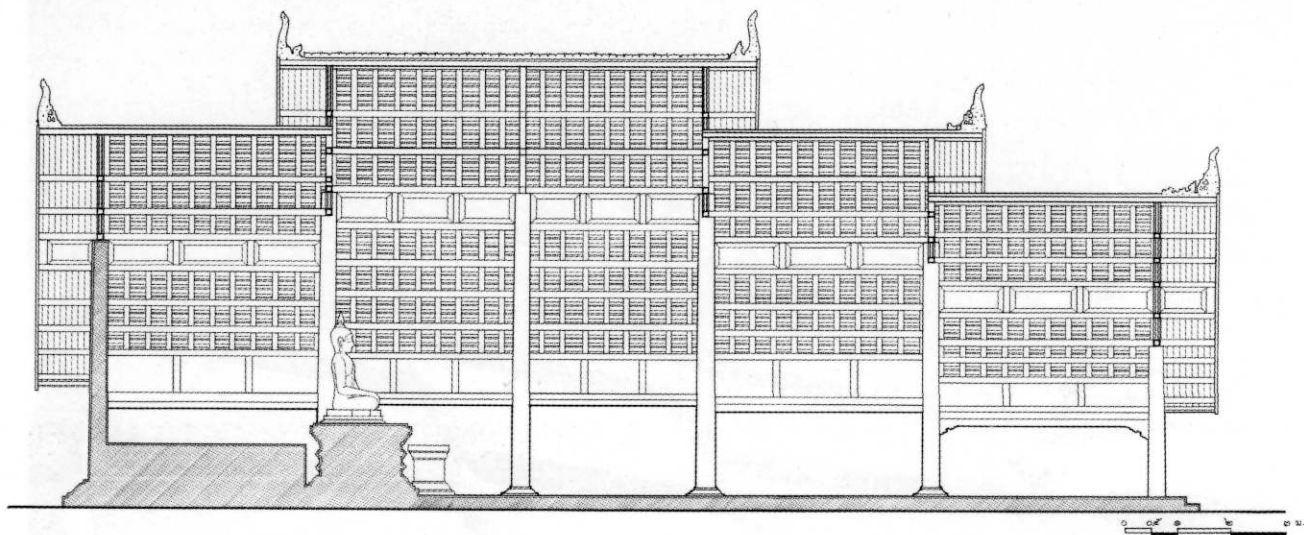

ภาพที่ ๑๓ - ๑๔ วิหารหลวง

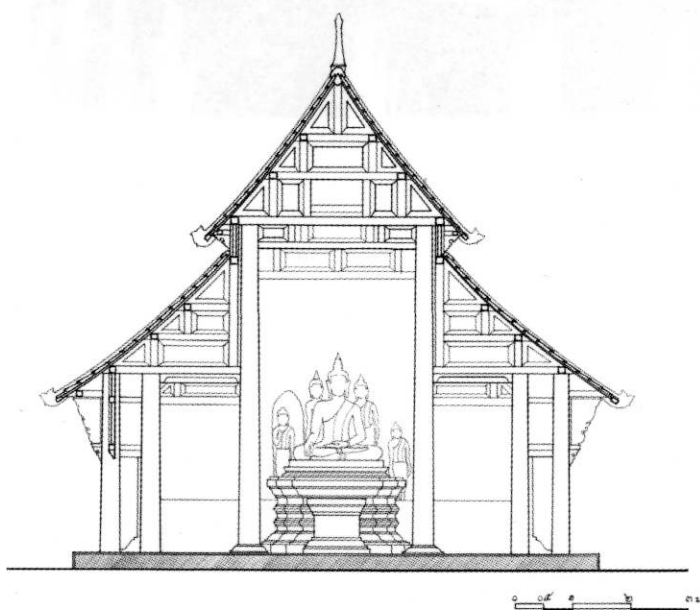

ภาพที่ ๑๕ - ๑๖
วิหารพระเจ้าศิลา

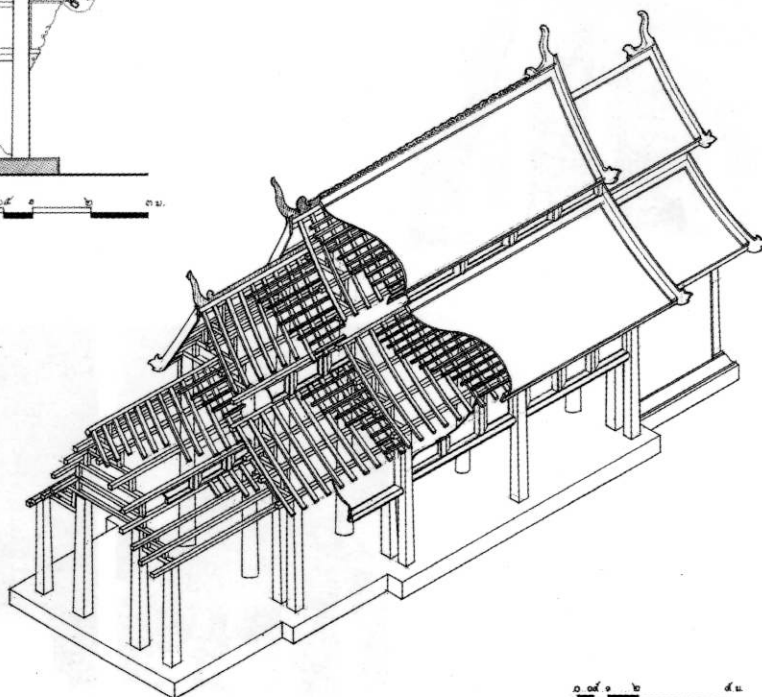

ลายเส้นที่ ๑๒
ภาพตัดยาว
แสดงโครงสร้างวิหารน้ำแต้ม

ลายเส้นที่ ๑๓
ภาพตัดขวางหลังคาซ้อนชั้นบนสุด
แสดงโครงสร้างไม้ต่างใหม่
วิหารน้ำแต้ม

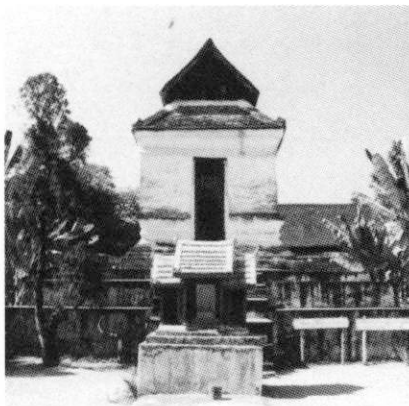
ลายเส้นที่ ๑๔ แสดงโครงสร้างวิหารน้ำแต้ม

- โครงสร้างและขนาดสัดส่วน ลักษณะโครงสร้างของวิหารและอุโบสถในวัดพระธาตุลำปางหลวงทั้งหมดมีลักษณะเป็นโครงสร้างแบบมั่วตั้งใหม่ ลักษณะการซ้อนชั้นหลังคาสัมพันธ์กับลักษณะของผังพื้นในลักษณะลดทั้งความกว้างและความสูง ยกเว้นอุโบสถ โครงสร้างวิหารในระยะแรกที่มีผังแบบยกเก็จหน้า ๒ ช่วง หลัง ๑ ช่วง มีการใช้โครงสร้างแบบซ้อนซ้อนในโครงจั่วชุดหน้าสุด เพื่อให้ไม่ต้องมีการบีบระยะของเสาหลวงช่วงซ้อนชั้นล่างสุดให้แคบลง ซึ่งต่างจากลักษณะของโครงสร้างวิหารพระเจ้าศิลาที่มีการสร้างใหม่ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ที่มีการลดระยะเสาหลวงตามการลดชั้นหลังคา ทำให้ระยะห่างของเสาหลวงคู่หน้าค่อนข้างแคบและมีอัตราส่วนการลดความกว้างในการลดชั้นหลังคาระหว่างน้อยกว่าการใช้โครงสร้างแบบซ้อนซ้อน ลักษณะการซ้อนชั้นหลังคาที่ไม่สัมพันธ์กับผังพื้นของอุโบสถนั้นมีลักษณะการลดชั้นหลังคาในลักษณะลดเฉพาะความสูงซึ่งเป็นลักษณะของการลดชั้นหลังคาของวิหารบางแห่งในวิหารแบบเชียงแสน

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างมีอิทธิพลของลักษณะโครงสร้างและระเบียบวิธีการก่อสร้างในลักษณะของงานภาคกลางมากขึ้น มีข้อสังเกตว่าสัดส่วนของโครงสร้างวิหารแบบลำปาง โดยเฉพาะโครงสร้างหลังคามีลักษณะสูงกว่าวิหารแบบเชียงใหม่ อันสอดคล้องกับลักษณะสัดส่วนของซุ้มประตูโขงแบบลำปาง อาจถือได้ว่าลักษณะรูปทรงสถาปัตยกรรมแบบลำปางมีปริมาตรทางความสูงมากกว่าแบบเชียงใหม่

๒.๕ หอพระพุทธรูป

หอพระพุทธรูป นับเป็นสถาปัตยกรรมเพียงหลังเดียวในวัดพระธาตุลำปางหลวงและลักษณะอาคารประดิษฐานพระพุทธรูปในลักษณะหอสูง มีหลังคาตบบนในลักษณะจั่วดับล่างเป็นแบบกันสาครอบนี้ไม่พบการประดิษฐานพระพุทธรูปในอาคารลักษณะเดียวกันในพื้นที่ล้านนา จึงไม่สามารถ

ภาพที่ ๑๗
หอพระพุทธรูป

เปรียบเทียบลักษณะรูปแบบสถาปัตยกรรมกับอาคารในพื้นที่อื่น แต่สันนิษฐานว่าน่าจะมีการสร้างก่อนการสร้างอุโบสถจากการประดับลายเหนือกรอบประตูของหอพระพุทธรูปที่มีลักษณะเดียวกับการประดับลายเหนือกรอบประตูอุโบสถแต่มีลักษณะของลวดลายที่เก๋กว่า และสันนิษฐานว่าตำแหน่งที่เป็นหอพระพุทธรูปในปัจจุบันน่าจะมีการสร้างหอเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ดังที่ปรากฏรอยพระพุทธรูปไม้ที่มีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐ อยู่ภายในวัด ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ภายในวิหารพระเจ้าศิลา

บทสรุป

รูปแบบทางสถาปัตยกรรมวัดพระธาตุลำปางหลวงแสดงให้เห็นพัฒนาการของงานสถาปัตยกรรมในวัดตั้งแต่ช่วงเริ่มสถาปนาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีการพัฒนาการครอบคลุม ๔ ช่วงสมัย ในแต่ละช่วงสมัยมีปัจจัยด้านต่างๆ ได้แก่ ประวัติศาสตร์ สังคม-วัฒนธรรม อิทธิพลแบบศิลปะ และคติสัญลักษณ์ เป็นตัวกำหนดแนวความคิดในการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรม ซึ่งสะท้อนและแสดงออกมาทั้งในการวางแผนผัง รูปแบบอาคารและงานศิลปกรรม

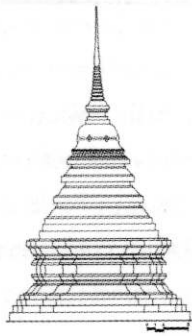
การที่วัดพระธาตุลำปางหลวงตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองลำปาง และเป็นวัดที่มีลักษณะแผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าการตั้งอยู่บนเนินดินถมภายในเวียงพระธาตุลำปางหลวง ซึ่งมีลักษณะเป็นเวียงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าคันดินล้อมรอบ ๓ ชั้น ที่จากหลักฐานทางโบราณคดีแสดงว่าสร้างขึ้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๐ สอดคล้องกับหลักฐานทางด้านสถาปัตยกรรมภายในวัด แสดงให้เห็นเป็นอย่างดีว่าวัดพระธาตุลำปางหลวงได้รับการสถาปนาให้เป็นทั้งศูนย์กลางของทั้งอาณาจักรและศาสนจักร ด้วยแนวความคิดจักรวาลวิทยาแบบพุทธอันเป็นแนวความคิดที่เป็นหลักในการสถาปนาและสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมในเขตพุทธาวาสวัดพระธาตุลำปางหลวง มีการสร้างรูปจำลองจักรวาลในแผนผังบริเวณ และนัยยะความหมายของอาคารต่างๆ แสดงการใช้แนวคิดจักรวาลวิทยาเพื่อวัตถุประสงค์หลักทั้งด้านการเมืองการปกครองและพุทธธรรมทางศาสนา

สถาปัตยกรรมในวัดพระธาตุลำปางหลวงยังมีอิทธิพลต่อสถาปัตยกรรมลำปาง โดยเฉพาะกลุ่มวัดลำปาง-เถิน ที่สร้างในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ ข้างใต้สร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะเฉพาะตัวของงานช่างแบบลำปางขึ้นที่มีความแตกต่างกับงานสถาปัตยกรรมแบบเชียงใหม่.

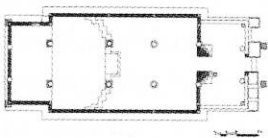
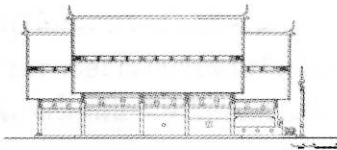
อาณาจักรล้านนา ราชวงศ์มังราย (พ.ศ. ๑๘๓๙ - ๒๑๐๐)

หุ่มประตู่โฮง พ.ศ. ๒๐๗๕

พระธาตุเจดีย์

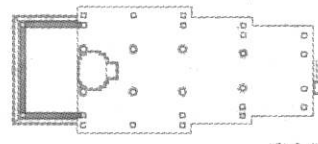
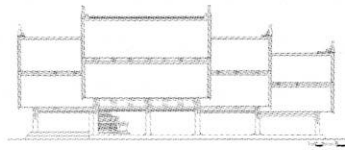

วิหารพระพุทธ
(พุทธศตวรรษที่ ๒๐)

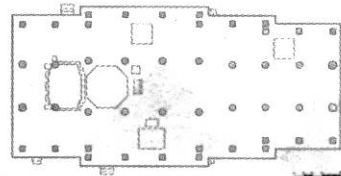
อาณาจักรล้านนาอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า (พ.ศ. ๒๑๐๑ - ๒๓๑๖)

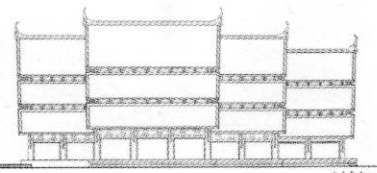
มณฑปพระเจ้าล้านทอง

วิหารน้ำแต้ม
(พุทธศตวรรษที่ ๒๒)

วิหารหลวง
(พุทธศตวรรษที่ ๒๒)

หุ่มประตู่โฮง

พระธาตุเจดีย์

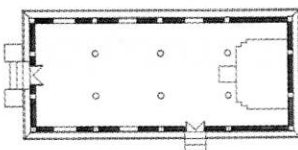
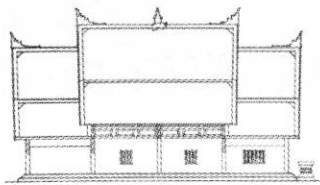
วิหารและอุโบสถ

ยกรรมวัดพระธาตุลำปางหลวง

อาณาจักรล้านนาเป็นประเทศราชของสยาม
 (พ.ศ. ๒๓๑๗ - ๒๔๔๑)

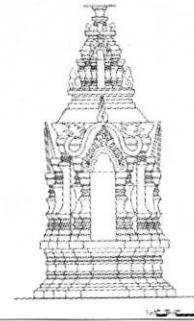

คู่มือช่องทางทิศใต้ของ
 พระธาตุเจดีย์

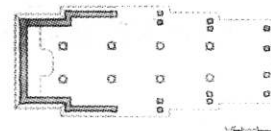
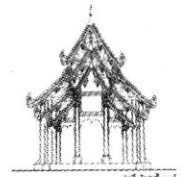
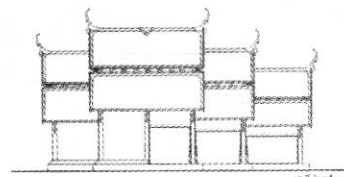

อุโบสถ
 (ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕)

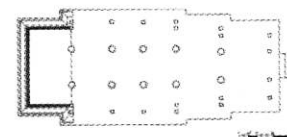
สมัยการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล-ปัจจุบัน
 (พ.ศ. ๒๔๔๒ - ปัจจุบัน)

มณฑปพระเจ้าศิลา

วิหารพระเจ้าศิลา
 (สันนิษฐานว่าสร้างราวปลาย
 พุทธศตวรรษที่ ๒๕)

วิหารคันแก้ว
 (สภาพปัจจุบันสร้าง
 พ.ศ. ๒๕๑๑)

